

Жеңижок

Семетейдин Таласка жөнөшү

Актаңдай акын Жеңижоктун
айткан Манасынан бир үзүм.

«Манас» эпосунан.
Семетейдин Таласка жөнөшү

Кара таздан кеп уктум,
Калкың кыргыз деп уктум.
Желке таздан кеп уктум,
Жериң Талас деп уктум.
Эки таздан кеп уктум,
Элиң кыргыз деп уктум.
Барышым Бар-Көл деп уктум,
Өрүшүң Кең-Кол деп уктум.
Душмандын ишин көп уктум.
Тентиреткен элимден,
Абыке, Көбөш деп уктум.
Экөбү, айбандык кылган деп уктум.
Атамдан калган алтын так,
Байланды беле биздин бак.

Анда апакеси Каныкей,
Анда туруп муну айтат:
Кара оозуңа кан толгур,
Кандай неме айтты экен.
Бүт оозуңа жин толгур,
Жинди неме айттыбы?..

Айбалка сабы жез эмес,
Айланайын кулунум,
Сен аттанып чыгар кез эмес.
Балканын сабы жез эмес,
Балам, жетилбей бараар кез эмес.
Сумбула тууп, жут болот,
Быйыл жаман кыш болот.
Алты бөрү бир койду,
Таласа жанды коёбу,
Жаласа канга тоёбу?

Абыке, Көбөш эки арам,
Атасы менен алты арам.
Алар асылса жаның коёбу?
Булчуң этиң толо элек,
Абыке, Көбөш кул менен,
Булкушаар кезиң боло элек.
Жүлүн этиң толо элек,
Жулкушар маалың боло элек.
Билегиң күчкө толо элек,
Сен, белсенер убак боло элек.
Балапан жүнүң түшө элек,
Балтыр этиң толо элек.
Сен басташаар мезгил боло элек,
Көнөк этиң толо элек.

Кармашаар маалың боло элек.

Анда Семетей туруп муну айтат:

Кара тоонун карагай,
Какка сайса өнөбү?
Каргалар менен тебишип,
Кара кандын шаарында.
Сен ушинтип айтканда,
Мен карыптыкка көнөмбү?
Көк жал Манас атамдын,
Абыке, Көбөш эки арам,
Арбагын жерге көмөбү?
Кара Кандын шаарында,
Качып жүрүп не пайда?
Долононун бутагын,
Топко сайса өнөбү?
Тоо туйгундун баласы.
Торгойлор менен тебишип,
Темир кандын шаарында,
Сен ушинтип жатканда,
Бул тозокко көнөмбү?
Туйгун Манас атамдын,
Абыке, Көбөш эки арам,
Арбагын жерге көмөбү?
Кара кандын шаарында,
Качып жүрүп не пайда,
Кармашаарга жоо кайда?
Темир кандын шаарында,
Тентип жүрүп не пайда,
Тебишерге жоо кайда?
Аргын кыргыз эл кайда,
Ала-Тоо менен жер кайда.

Анда долу Каныкей,
Айтпай ыйлап болбоду,
Айтпаска өзүн зордоду.
Анда Семен болбоду,
Карчыга деген кара куш,
Кайрылып учат жем үчүн.
Мен калмакка барам эл үчүн.
Кыргиек деген кыйын куш,
Кылчайып конот жем үчүн.
Мен кытайга барам эл үчүн.
Абыке, Көбөш эки кул,
Алыптыр талап көчүмдү.
Айланайын апаке,
Алып берем өчүндү.
Азыр жөнөтүп жөнүн айтпасаң,
Карабайм сенин бетинди!..

Анда катын Каныкей,
Темиркандын ак тулпар,
Алып келип токуду,
Көңүлүңө түйгүң деп,
Булбул болуп окуду:
Өткөн иштен баштады,
Жалгызынын алдына,
Баарын айтып таштады:
Айланайын жалгызым,
Атаң Манас эр эле,
Болжолу жок шер эле,
Кайдан эр буга тең эле.
Атаң дубана келсе турбаган,
Туруп салам кылбаган.
Эшен келсе турбаган,
Эңкейип салам кылбаган.
Маңдайы тайкы мен белем,
Атаң басташкан жоодон ок жеген.
Көк жалдан бөлүнүп калган мен элем.
Кайран атаң өткөн соң,
Тал-талынан бөлүнүп.
Менин такым этим көрүнүп.
Кой кайтарган болчумун.
Абыке, Көбөш арамдын,
Өткөн болчу кордугу,
Жеткен болчу зордугу.
Тамак болгон жол ката,
Бакайдын союп берген боругу.
Аткарып атаң керээзин.
Чыйырдыны ээрчитип,
Таятаңды аркалап,
Тентип келген мен элем.

Талас деген жериңдин,
Бетегеси бураган,
Тоосунан булак кулаган,
Тереги көктү тиреген,
Текеси чөбүн жиреген.
Алмаларын алып жейт,
Бычак менен жарып жейт,
Күрүчүн күздүк айдатат,
Күлүгүн жемге байлатат.
Күнчүлүк жерге шайлатат,
Арпасын күздүк айдатат,
Аттарын жемге байлатат,
Айчылык жерге шайлатат.
Жармасынан чайы көп,
Жардысынан байы көп,
Кара малдан төө көп,
Карды салык бээ көп.

Калайынан күмүш көп,
Кара эгинден күрүч көп.
Өрдөгүнөн казы көп,
Өлөңүнөн сазы көп.
Барганыңда көрөөрсүң,
Кулун, тайы кунандай,
Кыз-келини жубандай.
Учуп чыккан чымчыгы,
Тоодон учкан улардай.
Чымчыгынын үнүнө,
Чыдап пенде туралбай.
Барганыңда көрөрсүң.
Адыр-адыр жеринде,
Аркары жатат куюлуп.
Аркары адам тааныгыс.
Таласта азаптуу пенде наалыгыс.
Будур-будур жеринде,
Бугусу келет куюлуп.
Бугусу пенде тааныгыс,
Таласта азаптуу пенде наалыгыс.
Ала-Тоо мекен жери бар.
Ак калпак кыргыз эли бар.
Өткөн арбак конгон жер,
Өрүшү малга толгон жер.
Жаткан арбак конгон жер,
Жайыты малга толгон жер
Келини кере баскан жер,
Кыздары эндик казган жер.
Жибек кемсел кийинип,
Жигити сулуу болчу эле.
Кызыл жибек кийинип,
Кыздары сулуу болчу эле.
Келенкер чачпак салынып,
Келини сулуу болчу эле.
Кыздарына кызыгып.
Келинине кеп айтып,
Келбей шорум курутпа,
Апаңдын айткан кебин унутпа!
Барганыңда көрөөрсүң,
Кен Таластай жер кайда?..
Барганыңда көрөрсүң,
Кайран атаң Манас багында,
Кең-Колдун куйган чатында.
Турпагын Алайдан барып алдырып,
Алты жүз төөгө жүктөтүп,
Күлботосун кең Чаткалдан тарттырып.
Алты миң эркеч майына,
Кыш бышырып бек салгам.
Атаңдын ошол күмбөзүн,
Алты кылым өткөнчө,

Ушу турган Таласка,
Турар бекен деп салгам!
Кең-Колдун куйган чатына,
Жети миң эркеч майына,
Кыш бышырып бек салгам.
Атаңдын турган күмбөзүн,
Жети кылым өткөнчө,
Жарашыктуу Таласка,
Турар бекен деп салгам!

Таласка барсаң барып кел,
Абыке, Көбөш эки арам,
Башына түйшүк салып кел,
Атаңдан калган сегиз мүлк,
Телегейи тегиз мүлк,
Калтырбастан алып кел!..

Кагылайын жалгызым,
Эми сырым айтайын,
Түшүндүрүп кайтайын:
Кең Кашкардын ар жагы,
Кебез-Тоонун бер жагы.
Алтымыш калмак бир тилмеч,
Жерди ченеп келгенде,
Карактап алган Ак келте.
Атакеңе чак келте.
Асып атсаң ай чакыр,
Жатып атсаң жазайыл.
Отуруп атсаң ой чакыр.
Басып койсоң бардеңке,
Алыска атсаң ак келте.
Тартып койсоң Тапанча.
Боору муздай көгөргөн.
Сыртын Көк Жал өгөгөн.
Баарын түзөп теңеген.
Түбүнө койдой алтын чөгөргөн.
Оозуна окту ашаткан,
Түбүн замбирекке жасаткан.
Оозунда бар он атаар,
Белинде бар беш атаар.
Ат башындай коргошун,
Күлдүрөтө салчу эле.
Болоттон кылган чоң сүмбө,
Такылдатып урчу эле.
Чаначтап дары куюучу,
Кош Сүмбө менен уруучу.
Чиркейдин тумшугундай куу баткан,
Жолборстун сийдигиндей суу баткан.
Балык кулак чакмак таш,
Баркырата чачуучу,

Чиркейдин тумшугундай кууна,
От байланып калуучу.
Душманды көздөй бурчу эле.
Жер солкулдап атканда,
Алааматты кылчу эле.
Атаң Манас канкорум,
Ошентип жоону алуучу.
Асса бараң, атса түз,
Асыл жандын эрмеги.
Асылып адам көрмөгү.
Көр Көбөштүн колунда,
Алуучу болсоң мүлк ошол!
Балам берүүчү болсо ошону ал,
Бербесе сага кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!

Атаңдан калган сыр найза,
Душманыңа чыр найза,
Тууганыңа туу найза,
Учу толгон уу найза
Кара-Коюн, Беш-Таштын.
Карагайын кыйдырган,
Саратанда кестирген,
Салкын жерге жыйдырган.
Тутам жерин каптаткан,
Тутам жерин саптаткан.
Колдон тайма болот деп,
Кол кармачу жерине,
Колодон сымдап чырматкан.
Учуна коргошун уусун чылаткан.
Тийген жерин ыраткан,
Сайган жерин кулаткан,
Жанып тийсе ыйлаткан.
Он эки кулач Сыр найза,
Душманыңа чыр найза.
Көр Көбөштүн колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!..

Көмүрүнө чыдабай,
Көп токойлор кыйраган,
Көрүгүнө чыдабай,
Көп өгүздөр союлган.
Сугатына чыдабай,
Суук булак соолгон.
Кылганына чыдабай,
Кырк усталар кыйналган.
Уй майына сугарган,
Уйдун баарын кырды деп,

Далай катын ыйлаган.
Көлүгүнө чыдабай,
Кыйла балбан жыйылган.
Кара уста менен Сары уста,
Саргайып соккон Ачалбарс,
Караңгыда кызарган,
Кырды карай шилтесе,
Кырк кулачка узарган.
Чөпкө койсо өрт кеткен,
Шилтегени мүрт кеткен!!
Көр Көбөштүн колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!..

Төгөрөгүн төгөгөн,
Төкөр уста Бөлөкбай,
Он жети ай жатып өгөгөн.
Төбөсүнө муштумдай алтын чөгөргөн
Атаңдан калган Ай балта,
Эшик эндей сом балта,
Сабы карагайдай чоң балта,
Абыке кулдун колунда,
Берүүчү болсо ошону ал,
Бербей койсо кулунум,
Жамандашпай кайтып кел!..

Пил терисин каптаган,
Желим менен чаптаган.
Арчасын ар жыттан тандап кестирген
Керектүү жерин тештирген.
Кээ бир жерин муунаган,
Кээ бир жерин туураган.
Арча отуна кактаган,
Кылымда мындай болбойт деп,
Көргөн кары мактаган.
Алтындан мыгын кактырган,
Аны кылган устаны,
Анжыяндан таптырган.
Күмүштөн мыгын кактырган,
Көргөн киши жактырган.
Добушу күнчүлүк жерге угулган
Аттан түшпөй урушса,
Душманга салган чуулган.
Даңазасын караңар,
Алтынга баасы барабар.
Камчы менен бир чапсаң,
Кой чагырдай «тарс» эткен.
Чымын консо «чыңк» эткен.
Черттип койсо «дыңк» эткен,

Жылкы тийип, куш салсаң
Кереги тийчү добулбас.
Чоң Жакып[тын] колунда,
Алуучу болсоң мүлк ошол!

Атаңдан калган Аколпок,
Тармал койду кырктырган,
Такыр жерге жыктырган.
Келинге кере бастырган,
Келишимин арттырган.
Кыздарга кылын тердирген,
Кызматын артык бердирген.
Букардын ак буласын алдырып,
Арасына болоттон төгүп салдырып,
Аркагын алтын зымдан жандырып,
Эришин күмүш зымга кандырып.
Чекесин кыялдатып ойдуруп,
Алтымыш келин, отуз кыз,
Оймокторун жойдуруп.
Келиндин баарын ыйлатып,
Кыздын баарын кыйнатып,
Бараңдын огу өтпөгөн,
Найзанын учу тешпеген.
Атаңдан калган Аколпок,
Көр Көбөштүн колунда,
Алуучу болсоң мүлк ошол.
Бербей койсо кулунум.
Жамандашпай кайтып кел!

Отуз теке терисин,
Ашаткысын келтирген,
Алтымыш эки балбанга,
Тарттырып ийин тептирген.
Кан Бакайдын келини,
Коно жатып иштеген.
Алманбеттин Арууке
Алты ай бою тиштеген.
Энеңдин сайган жери билинбейт.
Жеңеңдин кайыган жери билинбейт,
Карап көздөр оюлган,
Кашка тиштер жоюлган.
Багалектен тартканда,
Аркан бою чоюлган.
Темиркандын Каныкей,
Бир жыл бою иштеген.
Кылычтын мизи кеспеген,
Бараңдын огу тешпеген,
Жылаан боор бүктүргөн,
Жымылдатып тиктирген.
Катканынан бүктөткөн.

Көчкөндө кара нарга жүктөткөн,
Чоң атаң Жакып үйүндө.
Ак куржунга салынуу,
Алабаканда илинүү.
Энеңдин кылган иши билинүү.
Кандагай деп аталган,
Муну кылган Каныкей.
Кан Кошойдон бата алган!.

Чылбырың куру кетет деп,
Акылы артык кыз Сайкал,
Тартууга берген Тайбуурул
Тайбуурул жөнүн сурасаң.
Энеси күлүк марал баш,
Күлүктүгү жанда жок.
Жылкыдан мындай жаралбас!
Атасы жапайы тулпар куландан,
Сынын көргөн Буурулдун,
Баардык баатыр суранган,
Көргөн душман күйүнгөн.
Минген киши сүйүнгөн,
Алты айчылык узак жол,
Алты күндө жүгүргөн.
Аркардай бели түйүлгөн,
Жети айчылык алыс жол.
Жети күндө жүгүргөн,
Жейрендей бели түйүлгөн,
Кууганын качып кетпеген.
Куугандар арттан жетпеген,
Кашка тиши күрөктөй,
Жарашыктуу карасаң,
Жал, куйругу жибектей.
Азуусу болот каккандай,
Жаныбарым Буурулдун,
Жөн желгени чапкандай,
Булчун эти токтудай,
Кош таноосу коктудай.
Эки көзү чырактай.
Аккан терин карасаң,
Ак-Сайдан аккан булактай,
Оң көзүндө калы бар.
Караңгыда жол жүрсө,
Кулагынын түбүндө,
Жарык кылчу шамы бар.
Омууроосу адырдай,
Астыңкы кол мунардай,
Арткы буту чынардай,
Чаткы аягы Чаткалдай,
Карчытынын үстүнө,
Төшөк салып жаткандай,

Кабыргасы болоттой,
Тамашасы кызык той!
Кен соорусу Жайыктай,
Үстү тынчы кайыктай,
Балчыктуу жерге жатпаган,
Кош аңдан катар аттаган,
Бугудай мойнун бураган,
Буйдалбастан чураган,
Семиргени сүмбөдөй,
Секиргени бүргөдөй,
Кыйкырык укса элирген.
Ооздук чайнап кемирген,
Тизгинде колуң карышкан,
Учкан куш менен жарышкан,
Шамалдан өзү бүткөндөй.
Калбыр өпкө Буурулга,
Жер кеңдигинен түткөндөй,
Атаң кан Манастын Буурул ат.
Абыке, Көбөш колунда.
Буурул ат тийсе колуңа
Балам душманың көөнү куурулат!

Чунак, болжогон жерге жетеерсиң,
Эки-Аралдан өтөрсүң.
Улуу-Сууга жетерсиң,
Уят кылбай өтөрсүң.
Андан нары сен барсаң,
Таластын суусу ташкандыр,
Тал башынан ашкандыр,
Эки чети шар агып,
Орто жерин карасаң;
Билектей кара кан агып,
Жаман кирип алгандыр,
Атың менен арбайып,
Кийимиң менен калдайып,
Жалгызым, агып жүрүп кетерсиң.
Кан Манастын арбагы,
Чолок чаар жолборсун,
Оң жагынан чамынтып,
Кара чаар ажыдаар.
Арт жагынан камынтып,
Ак буласын бастырып,
Алманбетти шаштырып,
Оң колтуктан аларга,
Уй куймулчак Сарала ат.
Уюлгуткан Алманбет.
Аяш атаң болучу,
Сол колтуктан аларга,
Наркы өйүзгө өткөрүп.
Көзүңдөн кайым болор го,

Ошондо сол бөйрөгүң таянып,
Солтонум атам деп ыйла.
Оң бөйрөгүң таянып,
Оёнум атам деп ыйла!
Күмбөзүнө зыярат кылып аларсың.
Андан нары бараарсың,
Агала тоонун бооруна,
Ак жоору тууп таштаган,
Айкөл Манас бар чакта,
Ар жорукту баштаган.
Көк ала зоонун бооруна,
Көк жоору тууп таштаган.
Көк жал атаң бар кезде,
Көп жорукту баштаган.
Айылга келген катынды,
Ал, Ак тайган капчу эмес.
Абыке, Көбөш эки арам,
Ал тайганды жакшы бакчу эмес.
Жыгыла жаздап тыржыңдап,
Чычкан терип кылжыңдап,
Келеериңди билгендир.
Жолуңду тосуп жүргөндүр,
«Маралчы» деп бакыргын,
«Кийикчи» деп чакыргын.
Этегиң менен эт бергиң,
Колуң менен май бергиң.
Аны ээрчитип аларсың,
Бакалуу көлдүн боюнда.
Келеериңди билгендир,
Жолуңду тосуп жүргөндүр.

Чөп баскан жердин оюнда.
Көрбөгөнү көр болуп,
Көзүнүн жашы сел болуп.
Ага Абыке, Көбөш зор болуп,
Тартканы мээнет шор болуп,
Төө кайтарып кор болуп,
Боз жоргосун чайпалтып,
Ак сакалын жайкалтып,
Келериңди билгендир.
Жолуңду тосуп акмалап,
Төө кайтарып жүргөндүр.
Балам, жоолугарсың Бакайга.
Бакай сени эр кылат,
Эр уулу менен тең кылат.
Көп кечигип курутпа,
Апаңдын айткан кебин унутпа!..

Ага чунак болобу,
Айткан менен коёбу.

Кең багалек балкылдап.
Кемер кур белде жаркылдап
Көк жеке бутта чойкоюп,
Найзасы колдо койкоюп,
Токтогон жерде караса,
Түптүү кара чынардай.
Жүрүп кетти Семетей,
Ак тулпар минип туралбай!..
Кеткен жагы билинбейт,
Карааны көзгө илинбейт.
Элден чыгып кеткенде,
Кыйла жерге жеткенде.
Отура калып караса,
Орноп калган чынардай.
Тура калып караса,
Закымдап учкан Мунардай.
Кай кеткени билинбей,
Карааны көзгө илинбей,
Ошондой кайран энең Каныкей,
Чыйырдыга келди дейт,
Чыңырып кабар берди дейт:
Төбөмдө чолпон жылдызым,
Жакамдагы кундузум,
Маңдайга бүткөн ырысым.
Семетей балам жок болсо,
Бул дүйнөдө жок эле,
Эч бир менин жумушум.
Бир атадан так эле,
Жумурткадан ак эле.
Элкин тууган байкушум,
Темир канат телчигип,
Катарга башы кошулуп,
Жетим болуп жетилип.
Али жетиле элек менсинип.
Азыр ат жалын тартып ат минип.
Ат мингенде бат минип.
Таласка кетти кулунуң.
Жетиле элек жаш эле.
Азабын тартып курудум.
Жатыны алтын энеке,
Жалгызың кетти элине,
Туугандан жалгыз энеке,
Туйгунуң кетти элине!
Алда айланайын жалгызым,
Же алдыңда жүргөн өбөк жок,
Же аркаңдан бараар жөлөк жок
Ай караңгы түн болор?
Эми алда кандай күн болор?
Кетеериңди билгенде,
Өлбөйт белем колуңа,

Мен да түшпөйт белем жолума!?

Анда байкуш Чыйырды,
Жүгүрүп тышка чыгам деп,
Мүдүрүлүп жыгылды.
Көрдү минтип кыйынды!
Анан минтип кеп салат:
Башыңа жара чыкпаса,
Башынан айтпай не болдуң?
Эсиңе жара чыкпаса,
Эртелеп айтпай не болдуң?
Ал аңгыча болбоду,
Алтындан кылган тактага,
Алты сабам пахтага,
Бөк түшүп жатып калыптыр.
А Каныкей жаман жорук баштаба!
Картайганда энеңди,
Кайгыртып бөөдө таштаба!
Сенин балаң жаш эмес,
Он эки жаш аз эмес,
Менин балам Эр Манас,
Бир жашында билинген.
Эки жашта эргиген.
Үч жашында үлгү алып,
Төрт жашында төлгө алып,
Беш жашында белсенген.
Алты жашта атыккан,
Ат үстүнө катыккан,
Жети жашта сергиген,
Бала куштай эргиген.
Сегиз жашка чыкканда,
Ойротко ойрон салчу эле,
Он сан жылкы алчу эле,
Кытайга кыргын салчу эле.
Кырдан жылкы алчу эле.
Тогуз жашка келгенде,
Токтолбой жоого аттанган.
Топтуу журтту башкарган.
Он жашына келгенде,
Ордо бузуп жоо чапкан.
Он бир жашка келгенде,
Ойроттун жармын караткан,
Оён Манас атыккан.
Он эки жашка келгенде,
Эл башкарып кан болгон.
Атагы журтка даң болгон.
Балам, сен буга кейибе.
Атасын тарткан шер болсо,
Элин сүйгөн эр болсо,
Арбагы бийик улуу журт,

Алпарат кыргыз элиме.
Көркөмү эстен кетпеген,
Кондурат Талас жериме!..
Кейибейт элек мынчалык,
Эми сен буга кейибе!
Жакшы болсо жаманың,
Эрте барып бат келет,
Анда калган алты арам.
Бардыгына сес берет,
Жаман чыкса жаманың,
Тентип жүрүп жок болот.
Ал эки энеден жат болот,
Канча күндө келеер деп,
Жол карап күтүп туралык,
Аман келсе жалгызым,
Акылды мыктап кылалык.
Кайырдашып эл менен,
Таласты көздөй жылалык,
Келбей калса кокустан,
Көздүн жашын тыялык.
Бөлөк элде жүргөнчө,
Бөлөк жерде күлгөнчө,
Биз дагы өлүп тыналык!..

Төрө бала Семетей,
Кичи-Суудан өттү дейт.
Чоң-Суусуна жетти дейт.
Таластын суусу күкүктөп,
Кирип турган кези экен,
Туурадан мөңгү бузулуп,
Туш-тушунан аккан суу,
Туурасынан кошулуп,
Токтолуп аккан жерине,
Тоо туруштук бере албай.
Тоорулуп адам келе албайт,
Кайрылып аккан жеринен,
Кар туруштук бере албайт,
Каарына адам келе албайт,
Окторулуп шар агат,
Кереге бою жар агат,
Орто жерин карасаң,
Билектей кызыл кан агат!
Аркырап аккан жерине,
Алты аркан салса бойлобойт,
Адырга түлкү жойлобойт,
Адамзаат баласы,
Бу суудан өтөмүн деп ойлобойт;
Ушуну ойлоп эр Семен,
Эки жагын караса,
Өз атасы эр Манас,

Турган экен кашында!
Кырк чоросу башында,
Алманбет бар кашында,
Аккуласы алдында,
Алдында сууну бойлобой,
Өлөмүн деп ойлобой,
Ак боз бээ сойбосом.
Өз энем Каныкейди мен,
Алып берип койбосом!
Деп оюн бузуп ошондо,
Аты менен арбайып,
Кийими менен калдайып,
Семең агып бара жатыры,
Суу үстүндө далдайып.
Алманбетти жемелеп,
Аккуласын кемелеп.
Алманбеттин Сарала,
Алдын торой салыптыр,
Эр Манастын Аккула,
Артын тосуп калыптыр.
Атасынын арбагы,
Сур жылан болуп суналып,
Семенди тышка сүйрөп салды эми,
Ээрдин башын каккылап,
Таппай калды эр Семең.
Өйдө-төмөн чапкылап,
Көрдүм эле эми эле,
Эсил атам кайда деп,
Семең өкүрүктү салды эми,
Андан нары өткөндө.
Атасынын [ч]оң күмбөз,
Төбөсү дагы көрүндү.
Оң бөйрөгүн таянып,
Оёnum атам деп ыйлап,
Сол бөйрөгүн таянып,
Султаным атам деп ыйлап,
Бала барып түшкөндө,
Күнгүрөнүп унчугуп.
Күмбөзүнөн үн чыгып.
Арбактар сүйлөп калды эми,
Шашпай окуп куранды,
Жакшылап бата кылды эми,
Андан нары өткөндө,
Кызыл-Ташка жеткенде,
Ак сакалын жайкалтып,
Ак жоргосун чайпалтып,
Ак -Туйгун алып колуна,
Ак тайган алып соңуна.
Киши келе жатыры,
Атынын башын бурду эми.

Ар деме ойлоп турду эми,
Каныкей айткан Бакай деп,
Бакай болсо ушу деп,
Семең ойлоп турду эми,
Бакай келди бастырып,
Салам айтты Семетей,
Алекиме салам деп,
Бакай алик алды эми,
Анда Бакай туруп муну айтат:
А, балам сөлөкөтүң-сөлтүтүң,
Бир туруп окшоштуруп турам деп,
Анда Төрө бала Семетей,
Шашпай туруп муну айтат:
Баягы зооттон калган кыягын,
Балбандан калган туягың,
Жетим болуп жетилдим,
Элге жаңы кошулдум,
Катыкпай жүрүп катыктым,
Катарга жаңы кошулдум.
Ат жалын тартып ат миндим.
Элимди издеп бат миндим.
Аттар калды жайында,
Кучакташып көрүштү.
Алкымдан жыттап өбүштү.
Семетей айтат Бакайга;
Жакып канга барыңыз,
Жакшылап кабар алыңыз.
Жайын мыктап билиңиз,
Арам ою жок бекен.
Ойго ушуну илиңиз,
Ат берсе атын миниңиз.
Тон берсе тонун кийиңиз,
Анан бизге келиңиз,
Анда Бакай туруп муну айтат:
Балам, сен барсаң да, мен барбайм.
Чоң атаң ачуулуу жаман киши эле.
Менин башымды айра чабат деп,
Анда төрөбала Семетей,
Анда туруп муну айтат:
Башында жалгыз бир Бакай болуучу,
Эми жаныңда деги балаң бар,
Эминеден санааң бар?
Кошулуп бирге жүрө бер.
Башында куураган Бакай болуучу,
Эми кулунуң жанда дагы бар.
Абаке эмнеден коркосуң?
Атыңды санга чаба бер,
Неберең Жакып келди деп,
Сүйүнчүлөп бара бер.
Сүйүнчү берсе ала бер!

Атын санга бир чаап,
Жүрүп кетти ошондо,
Жакып канга барды эле,
Ассолоому алейкум,
Жакып кан жатасыңбы жериңде,
Чалкыган Ногой элиңде?
Анда Жакыпкан туруп кеп айтат:
А, Балам, бирдеме таап алгансып,
Сүйүнүп мынча калгансың,
Жөнүңдү айтчы деп айтат:
Анда Бакай муну айтат:
Зооттон калган кыягың,
Манастан калган туягың,
Жетим болуп жетилип,
Жерге жаңы кошулуп,
Катыкпай жүрүп катылып,
Катарга жаңы кошулуп.
Ат жалын тартып бат минип,
Келди Талас жериңе,
Азыр амандашып кошулат,
Аргын кыргыз элиме,
Анда Жакып турду бөкчөңдөп,
Атаңдын оозуга урайын,
Бешиктеги баланы,
Элди бийлеп калгансып,
Абыке, Көбөш, уулумдан,
Бийлигин колдон алгансып,
Эсебин күлдун табайын,
Өлтүрүп азыр салайын.
Бакандап башын жарайын.
Бөкчөңдөгөн Жакып кан,
Баканды колго алыптыр,
Байкаттырбай Бакайдын,
Башын жара чааптыр.
Агызып канын башынан,
Бакай айтып туруптур:
Арам өлгөн көк мээ чал,
Семетейдин өңүн көрсөң быткылдай,
Көрүңгөндү жуткандай,
Карадан кылган бөркү бар,
Казак менен кыргызды,
Бийлеймин деген эрки бар.
Кызылдан кылган бөркү бар
Кыргыз-кыпчак уруусун,
Бийлеймин деген эрки бар.

Кайра кошомат кылып Жакып кан,
Бакайга моюн сунуптур,
Башындагы кандарын,
Суу куюп өзү жууптур:

Айланайын Бакай кан,
Жалгызымды алып келчи көрөйүн,
Өрүш толгон уюмду ал,
Жайык толгон төөмдү ал,
Короо толгон коюмду ал,
Ак сандык толгон пулумду ал,
Алтын жака күмүш тон,
Муну да сага берейин.
Жалгызымды алып келчи көрөйүн
Бакай аялдап мындай чыкты эле,
Жакып кан тонго кирип кетти эле,
Чунак чал эмне деп айтат деп,
Керегенин тушунан,
Тыңшап тура калды эле,
Анда Жакып кан туруп муну айтат:
О, байбичем тура калгын ордундан,
Бир аякка уу чайка,
Бир аякка бал чайка,
Балды Бакай канга суналык,
Ууну Семетейге суналык,
Семетейди тукум курут кылалык,
Куунап жаткан эки бек,
Курутуп салат Семетей,
Жыргап жаткан эки бек,
Жылас кылат Семетей,
Эмесе, азыр жылас кылалык!..
Анда байбичеси туруп муну айтат:
Уу куйбаймын аякка
Убал болот жаш башка,
Бал куйбаймын аякка,
Жаман болот жаш башка.
Атасынын атын бер,
Атасынын малын бер,
Атасынын мүлкүн бер,
Элин баштап жүрөлү,
Журтун баштап жүрөлү.
Элин баштап жүрбөсө,
Атасынын соңунан,
Бара берсин токтолбой,
Жаманды андан кийин өлтүргүң!

Айтканга чал болбоду,
Болбой мойнун толгоду,
Бир аякка уу чайкап,
Бир аякка бал чайкап.
Тактанын астына койду бөкчөңдөп,
Бакай аны угуп алды да,
Атын санга бир чапты.
Капталдай салып кетиптир,
Семетейге жетиптир,

Кейип айтып туруптур:
Балам, барбайбыз десем болбойсуң!
Менин башымда каным көрдүңбү?
Анысы аз келгенсип,
Чоң атаң ачуулуу жаман киши экен,
Түбүңө сенин жетем дейт,
Бир аякка бал куюп,
Бир аякка уу куюп,
Балды берип Бакайга,
Ууну Семетейге сунам дейт,
Семетейди тукум курут кылам дейт!
Куунап жаткан эки бек,
Курутуп коёт Семетей,
Жыргап жаткан эки бек,
Жылас кылат Семетей.
Байбичеси ууну куйбай койду эле,
Өзү турду бөкчөңдөп,
Бир аякка уу чайкап,
Бир аякка бал чайкап,
Тактанын алдына койду бөкчөңдөп.
Балам, мага берсе ичейин,
Сага берсе ичпегин,
Карпытыңды* ичем деп,
Өзүнө кайрып сунгунуң.
Суранып бекем тургунуң.
Эгерде ооз тийип бербесе,
Айтканыңа көнбөсө,
Ордундан өйдө тургунуң,
Басып келип эшикке,
Даңгытына куйгунуң,
Эми Семетей келди бастырып,
Кан Бакайды шаштырып,
Жакып кан тосуп бөкчөңдөп.
Ошондо айтып турган кеп:
Төбөмдө Чолпон-Ата жылдызым,
Жакамдагы кундузум,
Бир атадан так элең,
Жумурткадан ак элен,
Кашымды менин тургузбай,
Жана Каныкей менен Чыйырды,
Алып кетип Букарга,
Балам башыңа салды кыйынды,
Бетинен өптү баланын,
Чыгарды деп мунумду.
Айланып таптың арман жок,
Балам ак калпак кыргыз тууруңду!
Семетей менен Бакайга,
Эшикти ачып киргизди.
Дасторконун жайнатып,
Баркердигин билгизди,

Аңгыча байбичем өйдө тур деди.
Кайниң Бакай келиптир,
Кымыздан жакшы куй деди,
Мен өлсөм Бакай сени алат.
Кызматың жакшы кыл деди.
Байбичеси туруптур,
Бакайга кымыз сунуптур,
Ууну Семетейге сунуптур,
Семетей Жакыпка кымыз сунуптур.
Атамдан мурун ичпейм деп,
Ата каркыт кылып бергин деп,
Алдына келип туруптур,
Жакыптын көзү чекчейип,
Бели кетип мекчейип,
Эми кудай уруптур,
Амалданып Жакып кан,
Балам, ичип жүргөм мен өзүм.
Иче көргүн сен өзүң.
Тиктеп турсун менин бул көзүм!
Атам ичпес кымызды,
Өзүм кантип ичем деп,
Чоң атам турса жанымда,
Өзүмдү кантип билем деп.
Ордунан өйдө туруптур.
Даңгыт менен Маңгыттын,
Ит аягына куюптур,
Эки даңгыт жалаптыр,
Жалаганда мүрт кетип,
Төрт буту көктү караптыр.
Семендин мурду кетти кырданып,
Бети кетти сурданып,
Көзүн көрсөң кузгундай,
Көрүнгөндү жуткудай.
Атына ыргып миниптир,
Артынан Бакай жүрүптүр
Турган Жакып барбайып,
Арам ою билинип.
Туруп калды шалдайып!

Астында аттар желиптир,
Бакай менен Семетей,
Абыке, Көбөш эки арам,
Эми ушуларга келиптир,
Абыке, Көбөш эки арам,
Аракты абдан ичиптир,
Аманат жандан кечиптир,
Ссметей менен кан Бакай,
Салам айтып эшиктен,
Экөөбү тең кириптир,
Семетей туруп кеп айтат:

Агалар жатасыңбы жеринде.
Алты сан кыргыз элинде,
Жалгыз чунак мен келдим,
Атамдан калган көп малды,
Каратпай багып жүрдүңбү?
Көбөш туруп муну айтат:
Атаңдан кайсы мал калды?
Атаңдан кайсы жай калды?
Анда Семен муну айтат:
Атамдан короо толо мал калган,
Ак сандыкта пул калган.
Абыке, Көбөш эки арам
Аты уйкаш кул калган.
Атамдан калган Ак олпок.
Аманат жанга чак олпок,
Атамдан калган ай балта.
Аны да кошо бергиниң,
Азыр аны бербесең,
Атышаар жерге келгиниң!..
Абыке, Көбөш эки арам,
Айткан кепке көнүптүр.
Атасынын буюмун,
Семетейге бериптир!..
Буурулду минип булкунтуп,
Эри өлгөндөй жулкунтуп,
Чыйырды менен Каныкей,
Таласка алып келмекке,
Жөнөп калды Букарга!

Семетей кырк күнгө жетпей Таласка көчүп келди.
(Жеңижок баардыгын ыр менен айтчу). Кыскача кара сөз менен айтса мындай эле:
Кең-Колдун оозуна ордону тигип Семетей жатып алат. Абыке, Көбөш мага душман келди деп, аскери менен Семетейдин ордосуна кол салат. Семетей кырк жигитти кырып, Абыке, Көбөштү кармап, артына эки колун байлап сайга, андан кийин Жакып канды кармап сайга таштайт. Ушуну менен Семетей менин туугандарымдын баары кырылып бүттү. Эми, мен кимди сурайм да, кимди эл кылам деп кейип келе жатса эки жолдун айрылышында чарайнага чулганып эки жаш бала жатыры. Аттан ыргып түшүп экөөбүн эки койнуна атып Каныкейге алып келет. Анда Каныкей: «Ээ, балам, бул эмне?» Анда Семетей: «Ногойлук (уруу) токойго тууп таштап кетиптир, ушул экөөн эки эмчегинди эмизип туруп мага ини кылып бер, атадан жалгызмың» деди. Анда Каныкей: «Ээ, балам, муногу мурун түшкөн кан кармап түшүптүр, бирөөгө бер, багып алсын, же болбосо, ушу баштан өлтүрүп сал. Акыры түбүңө ушул жетет деди. Муногул кийин түшүптүр, балам, колуна гүл кармап түшүптүр, канчалык жамандык кылсан да сага жамандык кылбайт» деди. Анда Семетей:
«Андай эмес апа, булар чоноюп колунан жамандык келгенче ким бар да, ким жок! Мага бер» деди. Анда Каныкей: «Мына бул гүл кармап түшкөн бала кытайдан келген Алманбеттин баласы Күлчоро болсун, муногу кан кармап түшкөнү казактан келген кара ниет жаман киши эле Камбардын баласы Канчоро» деп атап коёт. Көп өтпөй Семетей калмак каны Темир кандын кызы Чачыкейге үйлөнөт. Чачыкей

башында Чынкожонун кудалап койгон колуктусу экен. Аны Семетей билбейт. Колуктусу Чачыкейди Семетейге тарттырып жиберип, ызаланган Чынкожо катыныма катын, мен Айчүрөктү аламын деп Толтой баш болуп, Акун кандын шаары Үргөнчтү камайт. Айласы кеткен Айчүрөк ак куу кебин кийип асман менен кыдырып учуп, Таласка келип, Семетейдин ак шумкарын алып кетет. Ак шумкардын артына кууп барып Чынкожо, Толтойду жеңип, Айчүрөктү алып кетет. Көп узабай көп сандаган колдор менен барып, Коңурбайды жеңип келгени узакка айтылат. Кийин Чынкожо, Толтойдон Кыяз, Ныязбек деген эки бала калган экен. Ошол экөөбү аталарынын кегин кууп келгенде экөөбүн Күлчоро өлтүрөт. Акырында Канчоро Семетейди өлтүрүп, Айчүрөктү алат. Сейтек жетилгенде Күлчоро экөөлөп Капканын төмөн жагындагы Коён-Токой деген жерде Канчорону атып таштайт. Сейтек элге кан болуп калат.

Акыркы ыры

Тобурчактуу торала ат,
Токуп койсом тер алды.
Топ жыйында сайраган,
Тоту кушту жер алды!..
Кайчы кулак карала ат,
Каңтарып койсом тер алды.
Күнү-түнү сайраган,
Күкүгүндү жер алды!
Алтын белем, аккыдай,
Ай белем, чыгып баткыдай.
Армандуу болуп калыпмын.
Аз гана жашап кайткыдай!
Күмүш белем, аккыдай,
Күн белем, чыгып баткыдай.
Күйүттүү болуп калыпмын,
Күн көрбөй эрте кайткыдай!..
Боздогон элим, сен болдуң,
Бозоргон бейит мен болдум.
Какшаган элим сен болдуң,
Карайган бейит мен болдум!
Жаңгактай сөздү жара айткан,
Жаагы жок акын мен элем.
Теңгедей сөздү тең айткан,
Теңдешсиз акын мен элем.
Ак шумкар кушту үндөгөм,
Айтышам деген акындар,
Алдыма келбей сүрдөгөн,
Алты ооз ыр таппай жүдөгөн!..
Көк шумкар кушту үндөгөм,
Көрүнөө келген чечендер,
Көрүшкөндө сүрдөгөн,
Кармашпай жатып сүрдөгөн.
Кештелүү жака, керме каш,
Келиним ыйлап отурса,
Кейийт белем, мен мынча!

Кырмызы көйнөк, кыйгач каш,
Кыздарым ыйлап отурса,
Кыйналат белем, мен мынча!..
Көк болоттой шыңк этип,
Сынарымды билбедим.
Көк кептердей шып этип,
Учарымды билбедим!..
Ак болоттой шыңк этип,
Сынарымды билбедим.
Ак кептердей шып этип,
Учарымды билбедим.
Чырпыгы элем чынардын,
Чырагы элем туугандын.
Камчысы элем буудандын,
Кайраты элем туугандын.
Эшигим алды кан арык,
Суум элең, кыргыз эл.
Эгиз тоодой сүйөнгөн,
Туум элең, кыргыз эл!
Капшытымда кан арык,
Суум элең, кыргыз эл.
Кара-Тоодой бел кылган,
Туум элең, кыргыз эл!..
Жети сайдан суу ичкен,
Жериң калды, Жеңижок.
Жети-Уруу деп аталган,
Элиң калды, Жеңижок!
Алты сайдан суу ичкен,
Жериң калды, Жеңижок.
Саруу, багыш, көп кытай,
Элиң калды, Жеңижок!
Аргымак минген чечендер,
Арманга батып не керек,
А дүйнө кеткен нечендер.
Күлүктү минген нечендер,
Күйүткө батып не керек,
Кайрылгыз кеткен нечендер!.
А дүйнө кетсем, мейличи,
Аман-эсен эл калсын.
А дүйнө көчкөн Жеңижок,
Акын өткөн деп калсын...
Акындык жолго түшкөндөр,
Аралап барып, кеп салсын!
Туура чыккан терегим,
Турумтай куштай айланып,
Тууганга тийген керегим.
Туюндуруп эми айтам;
Тушумда турган керегим,
Туурумдан учуп баратам,
Тууганым издеп таба албас,

Эми, туюктан чыкпас дарегим!..
Катар чыккан терегим,
Карчыга куштай чабыттап,
Калкыма тийген керегим.
Кабарымды эми айтам:
Кашымда турган карегим,
Калкымдан кетип баратам,
Кааласа калкым таба албас,
Эми, кабырдан чыкпас дарегим!!!